

Битка за Библију

Дејвид Маршал

САДРЖАЈ

Предговор	9
УВОД: Књига за постмодерну	11

I део: ОДАКЛЕ ДОЛАЗИ БИБЛИЈА?

1. Како је Библија написана?	17
2. Ко је написао Библију и када?	24
3. Како су обједињене библијске књиге?	35

II део: БИТКА ЗА БИБЛИЈУ

4. Опстанак кроз векове	45
5. Открића поред Мртвог мора	50
6. Битка за Нови завет	62
7. Животни проналазак	71
8. Добијена битка	78

III део: ПРИЧА О БИБЛИЈИ НА ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ

9. Библија и свануће хришћанства	91
10. Прва британска Библија	94
11. Библија за народ	102
12. Под осудом закона!	111
13. Мучеништво	119
14. На путу ка верзији Кинг Џејмс	129
15. Покретна мета	139

IV део: БИБЛИЈА НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
(Додатак српском издању књиге
“Битка за Библију”. Аутор Бранко Бјелајац)

Гирило и Методије	151
Методијеви ученици	152
Маријинско јеванђеље	153
Мирослављево јеванђеље	154
Штампање псалтира	155
Рујанско четворојеванђеље	155
Гаврил	155
Вуков превод Новог завета: Година 1847.	160
Библија на народном језику: Година 1868.	167
Превод Новог завета Комисије Светог архијерејског Синода Српске православне цркве: Година 1984.	168

V део: АРХЕОЛОГИЈА И БИБЛИЈА

16. Тражи се! Кључ за древни свет	173
17. Велика царства Истока	187
18. Шта се десило Хетитима?	196
19. У потрази за Јеврејима	200
20. Историја Израела у археолошким ископинама	208
21. Новозаветна археологија	222

VI део: НА КРАЈУ

22. Порука Писма	235
23. Човек у Књизи	240
Литература	251

Библија. То је непобедива књига.
Ф.М. Достојевски

О АУТОРУ

Дејвид Маршал је стекао титулу доктора историјских наука на универзитету Хал.

Докторирао је код професора Џона Кењона (1926-1996) коме је посвећено ово ревидирано издање.

Др Маршал је годинама предавао пре него што је постао писац и уредник часописа. Објавио је двадесет књига о историјским, путописним и библијским темама. Неке од познатијих су: *Куда је Исус ходао*, *Божје добре вести*, *Отисци Павлових стопала*, *Путеви ходочасника*, *Ново доба против Јеванђеља*, *Да ли се Бог још увек бави лечењем?*, *Ризница божјињих драгуља* и *Када је једини излаз “кроз”*.

Маршал је писац и уредник, ожењен је и део је велике трогенерацијске породице која живи у Линколнширу. Неки од његових хобија су шетња, макете парне железнице, путовања и фотографисање.

Аутор је изузетно захвалан археологу др Вилијаму Шеу, који је проверио тачност информација из четвртог поглавља и у приповедање унео најактуелнија открића.

Велика захвалност аутора припада и покојном др Хафу Дантону и госпођици Нан Такер.

ПРЕДГОВОР

Пред нашом читалачком публиком је књига са тематиком о којој је ретко писано на овим просторима.

Најтиражнија књига у историји, преведена на скоро све језике света, Библија је данас доступна већини људи. Међутим, недовољно је познато какав се дуготрајан и суров рат вековима водио да би та књига до наших дана опстала и да би дошла до својих читалаца.

Попут узбудљиве детективске приче, *Битка за Библију* износи мноштво занимљивих података о људима и догађајима који су обележили вековну борбу да се библијски текст сачува од људске непажње и злонамерности, од зуба времена и смене цивилизација, борбу да се она преведе на различите језике, као и о једној другој борби новијег датума, да се, наспрам њених страствених критичара, докаже њена веродостојност и порекло.

Кроз историју, Библија је подносила ударце који су потицали из два главна извора: са једне стране, моћне друштвене силе које су вршиле притисак да се текст Библије измени или сакрије од јавности и замени неким политички и друштвено прихватљивијим верским текстовима; са друге стране страствени напори да се аутентичност једног тако тешко и тако дуго чуваног текста доведе у питање и коначно порекне.

Данашњем човеку готово нестварно изгледа да су у европским хришћанским земљама, пре само неколико векова, преводиоци Библије, тада обичном човеку готово забрањене књиге, били сурово прогањани, мучени и неретко убијани као главни непријатељи друштвеног поретка и морала.

Посебну вредност овог дела представља осврт на превод Библије на српски језик, који смо у могућности да објавимо љубазношћу господина Бранка Бјелајца, аутора књиге *Свето писмо у Срба*.

На тај начин се основна замисао и занимљивост књиге коју држите у руци потврђују колико самим примером нашег језика толико и пребогатом историјом његовог развоја.

Премда се поглавља о преводима Библије на енглески језик понекоме могу учинити сувишнима за публику у Србији, сматрали смо да ће за наше читаоце бити занимљиво да се упознају са необичним историјатом превођења Библије на енглески језик, обележеним ученошћу, пожртвованостју и храброшћу њених преводаца, као и искреним обавештењем њених многобројних читалаца.

Захваљујемо свима који су својим радом и саветима помогли у издавању ове књиге.

Издавач

УВОД:

КЊИГА ЗА ПОСТМОДЕРНУ

Увек је била контроверзна.

Бацали су у затвор људе који су је читали.

Убијали су оне који су је преводили.

Забрањивали су је и спаљивали они који су се плашили њеног утицаја. Једном је описана као “најсубверзивнија књига која постоји”. У годинама комунизма постојала је тајна мрежа преко које је кријумчарена иза “гвоздене завесе”¹. Кријумчари које би ухватили у њеном растурању нестајали су без трага.

Била је исмевана, ругали су јој се; осуђивана је и бацана у пламен више од било које друге књиге. Критичари су нападали њену аутентичност и веродостојност њених тврдњи; проглашавајући догађаје и личности које помиње обичним митовима. Ипак, под критичким погледом научних истраживања

¹ Гвоздена завеса - израз који се односи на границу која је симболично, идеолошки и физички делила Европу на два одвојена дела, од краја Другог светског рата до краја Хладног рата, отприлике од 1945. до 1990. (извор: Wikipedia, <http://sr.wikipedia.org/>)

и археолошких проналазака, њене тврдње су потврђене као аутентичне. Сваки пут изнова, њени критичари су били принуђени да се повуку у пометњи. Ова књига је била у праву. Критичари су грешили.

Међутим, критичари су једноставно мењали своје становиште и почињали да “пуцају” из новог угла.

У међувремену, научници су радили. Археолози су наставили своја ископавања. Плочице исписане прастарим клинастим писмом угледале су светлост дана, а тврдње сковане тако догматично од стране припадника друге школе “експерата”, показале су се као неосноване. *Телови*², стари градови и насеља Блиског истока, у својим слојевима садрже мноштво рукотворина које чекају да посведоче о тачности ове књиге.

Ове рукотворине, плоче и пергаменти, заједно и преко средстава модерне науке, у тако су много тачака потврдили ову књигу да су људи са отвореним умом били приморани да, у најмању руку, размисле о могућности да иза ње стоји божанско присуство.

Библија или њени делови преведени су на више од 1700 језика. У току једне године само у Сједињеним Државама се штампа педесет милиона примерака. Сваке године се у Великој Британији потроши у просеку 4,1 милиона фунти на куповину Библија. А поред тога, Велика Британија их извози у вредности од 6,3 милиона фунти сваке године. Портпарол *Библијског друштва* каже да се у укупном износу ово своди на 3.466.000 примерака годишње.

Ипак, статистике су варљиве, а никада тако много као у овом случају. Ова прастара књига вероватно је *најмање читан* светски бестселер.

² Хебрејска реч ТЕЛ значи узвишење, брежуљак. На овим узвишењима се налазе рушевине старих насеобина - прим. прев.

Упркос томе, постоји необична, необјашњива фасцинираност овом књигом.

Зашто?

Да ли се на њу гледа као на предмет који доноси срећу?

Или постоји необјашњив осећај да између њених корица лежи мудрост која даје значење путовању од колевке до гроба, прозор са погледом на порекло и судбину, време и вечност?

Да ли постоји осећај – ирационалан, чак “сујеверан” – да је велика Сила која је створила Свемир, надахнула умове и доживљаје четрдесеторо људи који су писали ову књигу, која је потврђена на тако много начина?

И да, ако је то случај, она може, баш *може*, нешто да каже *нама*?

Да ли међу модерним људима постоји реакција на став да се успех у животу може у потпуности измерити стицањем материјалних добара, реакција на претпоставку да апсолутна истина долази једино из лабораторија, на идеју да је узалудан покушај да се нађе *смисао* тако комплексног и софистицираног света?

Да ли постоји реакција на “модерно” прихватање оне врсте “смисла” који нуде дела Фројда, Дарвина и Маркса? Да ли постоји страх да модерна “примљена мудрост” заправо поставља више питања него што даје одговора?

Идем ли предалеко, пребрзо? Расте ли крвни притисак, постаје ли превруће?

Или смо збуњени, неугодна нам је било каква сугестија да нека прастара књига има нешто да каже у ери силиконских чипова? Апсурдно. Да ли је? Да ли је то враћање у доба празноверја које је најбоље заборавити?

Можда је наш свет у толикој мери лишен проблема да више немамо потребу за надљудским вођством које нам је откривено преко неке надахнуте књиге... Или можда живот стварно *јесте* оно што нам модеран “мудрац” каже – “ноћна мора између две вечности”, “казна за злочин рођења”... Можда људска раса *није* ништа више од “планетарног ексема” чија је свака јединка само пуки “увећан протеински молекул”?

Тако је много пута Библија – и њено објашњење о значењу живота – била оповргавана, “разоткривена”. А онда, тврдоглаво невољна да оде са сцене, она се враћала.

У доба просветитељства Волтер је одржао предавање о Библији у свом дому у Паризу. Рекао је да је та стара књига, без сумње, потпуно превазиђена и да ће за само сто година престати да се штампа и употребљава. То је било у 18. веку. Сто година након овог Волтеровог предавања, кућа у којој је оно одржано постала је центар за дистрибуцију ове књиге коју је он отписао као застарелу. Његове речи су скоро заборављене, али се његова кућа користи за дистрибуцију Библија на многобројним језицима до најудаљенијих делова планете. Волтер је дао неоспоран допринос мисли и животу свога доба, али да ли је могуће да је књига коју је прогласио застарелом – вечита, значајна у свако доба?

Може ли ова древна књига која се одупире пролазности имати вредност и за нас данас? Да ли стварно има нешто да каже у наше постмодернистичко доба? Да ли је вредно труда пажљивије испитивање чињеница обелодањених у протеклим годинама у прилог њене тачности и аутентичности?

У друштву као што је наше, у свету као што је наш – да ли је *ишта* вредно покушати?

1. ДЕО

ОДАКЛЕ
ДОЛАЗИ
БИБЛИЈА?

1.

КАКО ЈЕ БИБЛИЈА НАПИСАНА?

СВИЦИ И ПЕРГАМЕНТИ

Павле, који је написао око две трећине оног дела Библије који се назива Нови завет, пао је у немилост власти Римског царства. Током последње зиме свог живота, осуђен на смрт, прокријумчарио је писмо свом ученику Тимотију. У њему налазимо ове речи:

“Постарај се да дођеш брзо к мени... Кад дођеш донеси ми кабаницу што сам оставио у Троади код Карпа, и књиге, а особито кожне.”³

Павле је желео свој тешки зимски капут. Како учењак може да се усредсреди на своје проучавање смрзавајући се у мемљивој подземној римској тамници?

Да има своје свитке и пергаменте при руци било је још битније.

Након освајања Александра Великог, после 336. год. п.н.е., почиње интензивна хеленизација света. Свако је говорио

³ 2. Тимотију 4:9,13.

коине, грчки дијалект уобичајен у свим земљама. Павле није био изузетак. Отуда је реч коју је користио за кабаницу *фаилонес*; реч за свитак била је *библион*; а реч за пергамент – *мембрана*.

Грчке речи за свитке и пергаменте упућују на материјал од којег су начињени. *Библион* је била врста трске која је расла на речним обалама. Унутрашњи део листа или стабљике ове биљке био је у тракама сушен, а низови осушених трака су лепљени заједно – унакрсно једни преко других – да би сачињавали материјал за писање.

Грчка реч *мембрана* је заправо позајмљена из латинског и означава део животињске коже прерађен тако да се може користити као материјал за писање.

Реч *библион* је кључ за улажење у траг пореклу речи *библија*. Међу алтернативним именима биљке од које су свици начињени, била је реч *библос*. Библос је име које су Грци дали једном граду у Феникији.

Када упућују на Стари и Нови завет, хришћани који говоре грчки користе речи у множини *та библиа* – “књиге”. Хришћани који говоре латински употребљавали су Стари и Нови завет као једну књигу и звали је *Библиа* (третирајући је као именицу у једнини).

Одатле име за ову књигу – Библија.⁴

ЈЕЗИЦИ БИБЛИЈЕ

Откривајући одакле долази реч “Библија”, такође смо сазнали на чему је написано шездесет шест књига које чине Библију – или на унакрсним низовима сушене стабљике трске или на штављеним животињским кожама. Поред тога, још даље у прошлости, у време Старог завета, користили су се други материјали за писање, као што су глинене и дрвене плочице, парчићи кречњака или сломљени делови грнчарије.

⁴ F.F. Bruce, *The Books and the Parchments*, p. 2-6.

Сада би требало одговорити на нека друга питања: на ком језику су писане књиге Библије? Ко их је написао и када?

ХЕБРЕЈСКИ

Сабра дословно значи “кактусов цвет”. У данашње време, међутим, то је термин који се користи у Израелу за младог Израелца световног размишљања, рођеног у Израелу, који ради у *кибуцима* (насеобине засноване на пољопривредним делатностима, али и неким врстама индустрије и заната).

Археолози обично упошљавају *сабре* за своја ископавања у Израелу. Типично за *кибуце* је да немају синагоге и да се у њима у потпуности говори хебрејски⁵.

У скорије време један археолог је са неким посетиоцем разматрао 5. књигу Мојсијеву (пета од шездесет шест библијских књига). Имао је стари фрагмент *библиона* са једним до два поглавља на хебрејском, на коме је писан највећи део Старог завета.

“*Иврит* или модерни хебрејски”, рекао је археолог, “представља оживљавање старог хебрејског језика, што је извршено у раним годинама двадесетог века под вођством Бен Јехуде. Свако ко чита *иврит* је скоро у потпуности способан да прочита и текст на оригиналном језику Библије, старом хебрејском.”

“Ако је тако”, одговорио је посетилац са неверицом, “позовите ону *сабру* која ради тамо и замолите је да прочита тај фрагмент из 5. књиге Мојсијеве. Иако нема религијско образовање, требало би да може то да учини, ако је тачно то што кажете.”

⁵ “Одбор за стандардизацију српског језика” сматра да придеви *јеврејски* и *хебрејски* “легитимно коегзистирају у српском језичком стандарду, али се само *хебрејски* досад везивао за језик”. Придев *јеврејски* се користи “у споју са свиме другим што се односи на јеврејски народ, његову историју и културу”. (видети: http://www.elmundosefarad.eu/wiki/wiki/index.php?title=...u_vezi_s_nazivima_jezika_jevrejskog_naroda%2C_jevrejski/hebrejski/ivrit...) - прим. уред.

Препланула *собра* је била позвана. Без проблема је прочитала сваку реч старог фрагмента.

Језик Старог завета је хебрејски. Упркос стотинама година током којих је писан, лингвистичке разлике између најранијих и каснијих списа су веома мале и безначајне. Данас сваки образовани Израелац може да чита своје свете књиге у првобитном облику у којем су записане.

АРАМЕЈСКИ

Неки делови Старог завета написани су на арамејском језику. То су нека поглавља из Јездрина књиге и Књиге пророка Данила и један стих из Књиге пророка Јеремије. Арамејски језик је веома сличан хебрејском.

Арамејски је био језик извесних арамејских племена која су се преселила из Месопотамије – која је смештена између река Тигра и Еуфрата – у Сирију.⁶ У 8. веку п.н.е. Асирци су силом преселили Арамејце у све провинције свог огромног царства и тако се арамејски језик проширио на велике области.

Писање извесних делова Старога завета арамејским језиком објашњава се чињеницом да су општим пресељењем Арамејаца Асирци учинили да арамејски постане међународни језик. Стотине докумената на арамејском језику из времена Јездре и Данила пронађени су на Блиском истоку.

У вековима непосредно пре Исусовог рођења, у говору Јевреја хебрејски је замењен арамејским. Ипак, када је рабин читао свитке и пергаменте у синагоги, он их је читао на хебрејском.

Четири новозаветна описа Исусовог живота показују да је Исус *говорио* арамејски, мада је *читао* хебрејски. У извесном броју случајева Исусове речи на арамејском језику су остављене у новозаветном грчком тексту. У опису васкрсења Јаиروه кћери, на пример, Исус каже: “Девојко устани”, на арамејском: “Талита куми” (Марко 5:41; 7:34; 15:34).

ГРЧКИ

Краткотрајно нагло уздизање арамејског језика представља изузетак. Нови завет је написан на варијанти грчког језика – *коине*. Грк (или Хелен, како су себе називали) је био човек чији су језик и култура били грчки; а Грчка (или *Хелас*, назив који су користили) се простирала исто тако далеко као и грчки језик и култура. *Коине диалектос* је био уобичајени језик грчке заједнице. Он има сличности са неколико старих дијалеката, нарочито са атинским дијалектом.

⁶ Због тога се овај језик у Даничићевом преводу назива сирски језик - прим. прев.

Пре него што је Палестина постала део Римског царства, како је било у Исусово време, њу је освојио Александар Велики. Тада су почели да се укореејују грчки језик и култура. После Александрове смрти, источни део његовог царства био је подељен између његових генерала: Птоломеј је узео Египат и Палестину; Селеук је узео део од Тракије до Индије.

Први хеленизовани Јевреји били су они који су се настанили у новом делу града Александрије током владавине Птоломеја. Вероватно су током тог периода јеврејски трговачки сталеж и сами виши сталежи Јудеје почели да говоре *коине*.

Селеукидски цареви Антиох III и IV су били ти који су промовисали грчки језик и културу. Селеукидска престоница, Антиохија, постала је велики центар грчког спорта, позоришта и раскоши. Претензије селеукидског царства на Палестину изазвале су реакције међу Јеврејима. Појавиле су се две фракције – једна је подржавала грчко усмерење, а друга му се противила. Радо примљен од либерала, селеукидски тиранин Антиох IV ушао је у Јерусалим 171. године п.н.е. Пљачкањем и скрнављењем храма увредио је конзервативце и изазвао побуну Макабејаца.

Међутим, култура и језик за које су се Селеукиди залагали зашли су дубоко у Палестину. Језик и неки аспекти културе надживели су побуне из тог периода и окупацију Римљана. Уствари, цезар Август, који је управљао римским светом у време Исусовог рођења, одлучио је да га уједини путем ширења грчке културе.

Римско царство је заправо било двојезично. У римској војсци латински је био званичан језик, али је грчки остао званичан језик у земљама источног Медитерана. У самом Риму грчки се говорио колико и латински.

Вековима се чинило да је облик грчког језика којим је написан Нови завет не само јединствен, већ да се само ту

налази. Свесни да се ови облици језика нису могли наћи на другом месту, неки су га саркастично назвали “језик Светог Духа”. Међутим, фрагменти папируса и комадићи грнчарије откривени на Блиском истоку (а нарочито у Египту) почев од 80-их година 19. века, садржали су “говорни грчки језик” изузетно сличан грчком Новог завета. Стога, пошто се новозаветни грчки веома разликује од класичног грчког којим се говорило и писало у *ранијим* вековима, доказано је, ван сваке сумње, да је то био облик грчког којим се говорило и писало у *првом* веку, међународни језик који се најшире користио – *коине*.

Велика популарност ове форме грчког језика којом је написан Нови завет помаже да се објасни ширење хришћанства у првом веку. То је био најраширенији међународни језик. Отуда је то био најпогоднији језик за ширење животодавне нове вести која је имала моћ да преокрене свет.

БЕЛЕШКА

Грчка верзија Старог завета названа *Септуагинта* постојала је у Исусово време.

Птоломеј је, градећи огромну библиотеку, начинио од Александрије велики центар науке. Он је позвао јерусалимског првосвештеника Елеазара да одреди стручњаке који ће превести Писмо (тј. Стари завет) са хебрејског на грчки. Изабрано је шест преводаца из сваког од дванаест племена Израела. Они су дошли у Александрију са нарочито прецизном верзијом светих списа, које ми данас називамо “Јеврејска Библија” тј. Стари завет.

Назив *Септуагинта* (од латинског назива за седамдесет) изведен је из чињенице да су у посао преводјења биле укључене седамдесет и две особе.

До Исусовог времена велики број Јевреја живело је у Александрији. Они су заборавили и хебрејски и арамејски, а *Тору* су читали у њеној грчкој верзији. Међутим, за готово све руком преписиване копије Септуагинте које су сачуване до наших дана, заслужни су хришћани, а не Јевреји. Од 1. века хришћани су је усвојили као своју “ауторизовану верзију” Старог завета.